

Ενότητα Ε΄, Κεφάλαιο 5: Η Μικρασιατική Εκστρατεία και η καταστροφή - Κεφάλαιο 6: Μεσοπόλεμος

«Οι πολλαπλές όψεις μιας ιστορικής τραγωδίας: μικρασιατικός πόλεμος, ξεριζωμός, νέα πατρίδα»

Α. Παρουσίαση από τον/την εκπαιδευτικό βασικών ιστορικών γεγονότων και εξελίξεων.

- Μελέτη χαρτών βοηθητικών για την κατανόηση πολιτικών – γεωστρατηγικών συνθηκών οι οποίες επικρατούσαν στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου μετά το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, όπως, επίσης, και μετά το τέλος του Ελληνοτουρκικού Πολέμου 1919 – 1923. Ειδικότερα, οι μαθητές/τριες παρατηρούν χάρτες στους οποίους αποτυπώνονται: 1^{ον}) τα ελληνικά εδάφη σύμφωνα με τη Συνθήκη των Σεβρών, 2^{ον}) η μικρασιατική εκστρατεία και η γραμμή υποχώρησης του ελληνικού στρατού και 3^{ον}) τα ελληνικά εδάφη σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λωζάννης
- Δημιουργία και μελέτη πολλαπλών χρονογραμμών

Β. Επεξεργασία από ομάδες μαθητών των θεματικών ενοτήτων:

- Η Σύμρνη πριν την καταστροφή: Συνύπαρξη διαφορετικών εθνοτικών και θρησκευτικών ομάδων
- Όψεις από τη ζωή των Ελλήνων στρατιωτών κατά τη διάρκεια της Μικρασιατικής εκστρατείας
- Πολεμικοί ζωγράφοι, οι πολεμικοί ρεπόρτερ των αρχών του 20ου αιώνα
- «Πρόσφυγες. Δημιουργώντας τη νέα Πατρίδα»

Ανακοίνωση στην ολομέλεια της τάξης των σκέψεων και των συμπερασμάτων κάθε ομάδας.

Γ. Οι μαθητές/τριες δημιουργούν εννοιολογικό χάρτη με τις βασικές έννοιες που αφορούν την Ελλάδα του Μεσοπολέμου και τον παρουσιάζουν στην ολομέλεια της τάξης.

(Λέξεις και φράσεις – κλειδιά: πολιτική αστάθεια, πολιτεύματα, ανταλλαγή πληθυσμών, διεθνής οικονομική κρίση του 1929, πολιτική κατάσταση στην Ευρώπη)

Οι πολλαπλές όψεις μιας ιστορικής τραγωδίας: μικρασιατικός πόλεμος, ξεριζωμός, νέα πατρίδα

Προτείνουμε ένα διαφοροποιημένο τρόπο εργασίας για τρεις ομάδες μαθητών. Η πρώτη ομάδα θα συμπληρώσει τον πίνακα στο φύλλο εργασίας, η δεύτερη θα τον κατασκευάσει με χαρτόνια και χρωματιστά κορδόνια και θα τον αναρτήσει στο ταμπλό της τάξης και η τρίτη ομάδα θα εργαστεί στον ηλεκτρονικό υπολογιστή (πρόγραμμα Inspiration ή Concept Draw Mind Map ή mind42).

ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

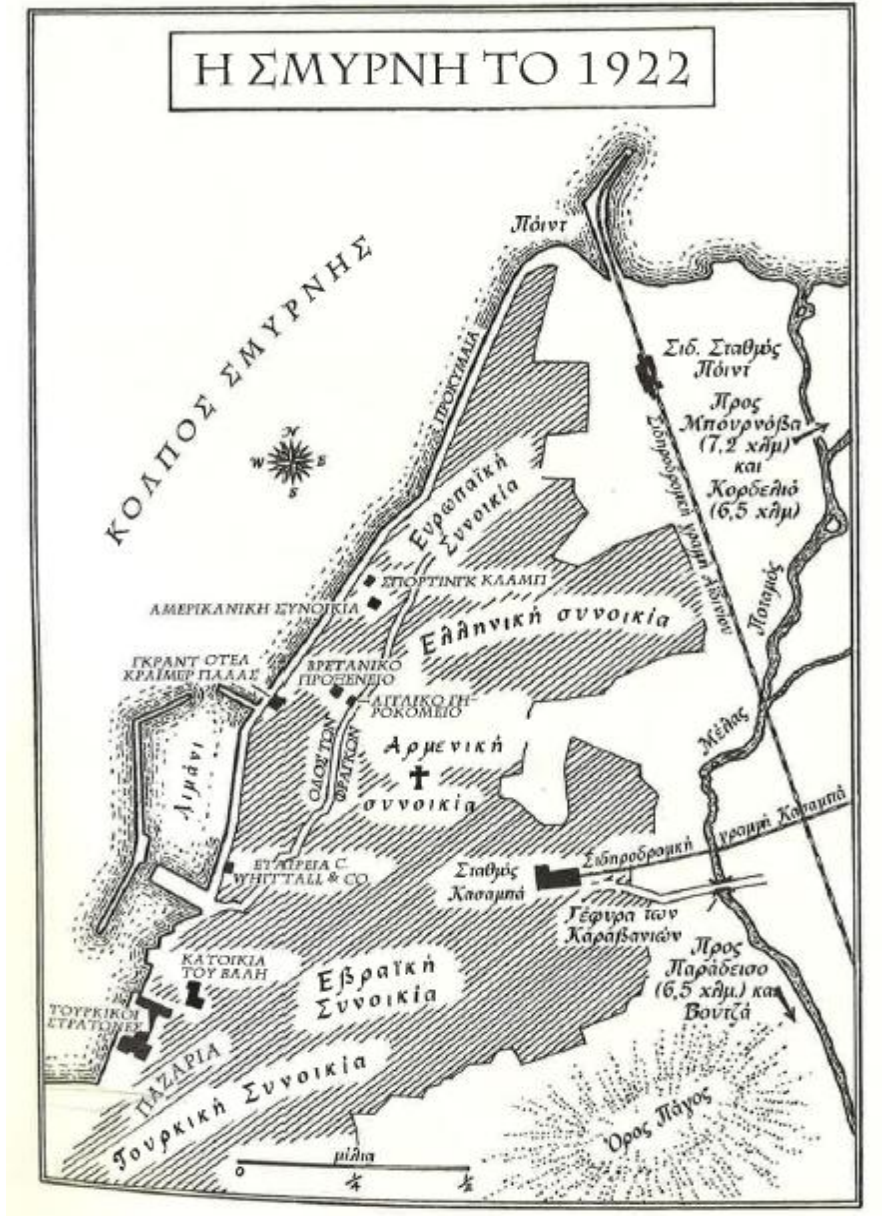
1^ο φύλλο εργασίας

«Η Σμύρνη πριν την καταστροφή: Συνύπαρξη διαφορετικών εθνοτικών και θρησκευτικών ομάδων»

1^η δραστηριότητα

Παρατηρώντας το χάρτη που ακολουθεί, μπορείς να αναφέρεις ποιες συνοικίες διαπιστώνεις ότι υπήρχαν στο κέντρο της Σμύρνης;

Οι πολλαπλές όψεις μιας ιστορικής τραγωδίας: μικρασιατικός πόλεμος, ξεριζωμός, νέα πατρίδα

Τζάιλις Μίλτον, Χαμένος παράδεισος: Σμύρνη 1922, Μίνωας, Αθήνα 2010

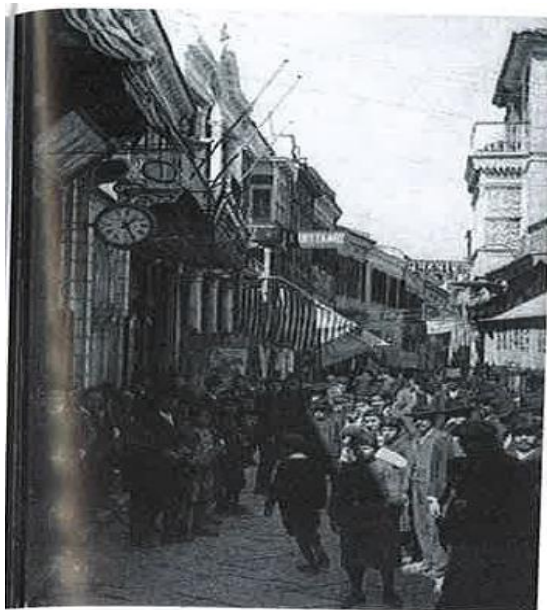
.....	συνοικία
.....	συνοικία
.....	συνοικία
.....	συνοικία
.....	συνοικία

Οι πολλαπλές όψεις μιας ιστορικής τραγωδίας: μικρασιατικός πόλεμος, ξεριζωμός, νέα πατρίδα

2^η δραστηριότητα

Παρατηρώντας τις φωτογραφίες της Σμύρνης των αρχών του 20^{ου} αιώνα που ακολουθούν, ποια στοιχεία σου δημιουργούν την εντύπωση ότι σε αυτή την πόλη έσμιγαν πολλοί διαφορετικοί πολιτισμοί; (Οι φωτογραφίες είναι από το βιβλίο Τζάιλς Μίλτον, *Χαμένος παράδεισος: Σμύρνη 1922*)

Η οδός των Φράγκων, όπου βρίσκονταν τα μεγαλύτερα πολυκαταστήματα της πόλης, ήταν στενή, θορυβώδης και γεμάτη κόσμο. Οδηγούσε στην εύπορη αρμενική συνοικία.

Οι πολλαπλές όψεις μιας ιστορικής τραγωδίας: μικρασιατικός πόλεμος, ξεριζωμός, νέα πατρίδα

Στις αρχές του 20ού αι. η επιβλητική προκομαία της Σμύρνης, γεμάτη εστιατόρια, ξενοδοχεία και τράπεζες, ήταν γνωστή σε όλο το δυτικό κόσμο.

Η ελληνική αποβάθρα την περίοδο της συγκομιδής των σύκων. Ο εύπορος ελληνικός πληθυσμός της Σμύρνης ήταν διπλάσιος από εκείνον της Αθήνας.

Οι πολλαπλές όψεις μιας ιστορικής τραγωδίας: μικρασιατικός πόλεμος, ξεριζωμός, νέα πατρίδα

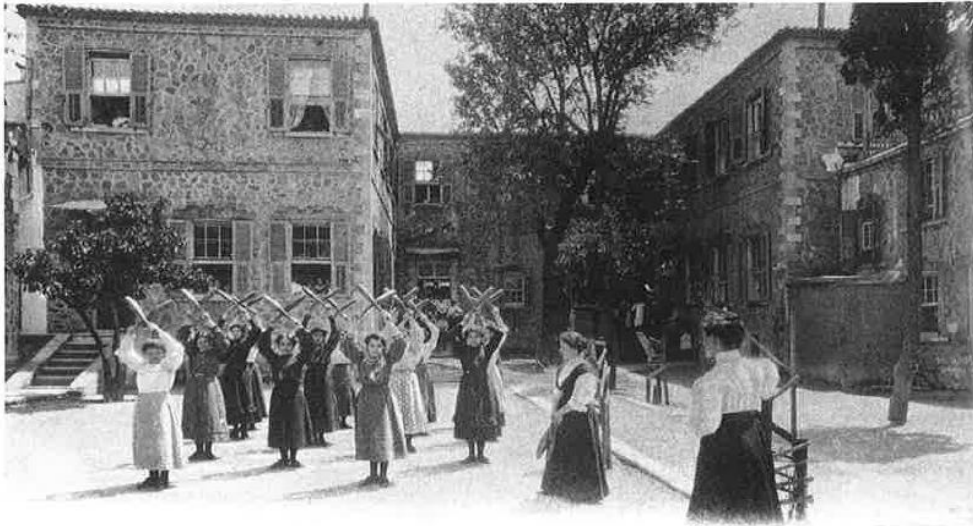

Η τουρκική συνοικία, αν και μισοερειπωμένη, ήταν γραφική. Πολλοί τουρίστες την επισκέπτονταν για να πάρουν μια γεύση Ανατολής.

Η ευρωπαϊκή συνοικία της Σμύρνης ήταν πλούσια και μεγαλοπρεπής. Στο Σπόρτινγκ Κλαμπ (πάνω) συχνάζαν ο Χέρμπερτ-Οκτάβιος Ουίτταλ και ο κύκλος του.

Οι πολλαπλές όψεις μιας ιστορικής τραγωδίας: μικρασιατικός πόλεμος, ξεριζωμός, νέα πατρίδα

Η αμερικανική συνοικία της Σμύρνης: το προάστιο του Παραδείσου. Το American Collegiate Institute (πάνω) ήταν ένα απ' τα πολλά φιλανθρωπικά ιδρύματα.

2^ο φύλλο εργασίας

«Όψεις από τη ζωή των Ελλήνων στρατιωτών κατά τη διάρκεια της Μικρασιατικής εκστρατείας»

Με την έναρξη της Μικρασιατικής Εκστρατείας νέες κοπέλες από την Ελλάδα αλληλογραφούσαν τακτικά με έναν ή περισσότερους στρατευμένους. Στην αρχή η επικοινωνία ήταν αυθόρμητη, αλλά στη συνέχεια οργανώθηκε με στόχο να δώσει το μέγιστο εμψυχωτικό αποτέλεσμα στους Έλληνες που βρίσκονταν στο μέτωπο. Το παράδειγμα έδωσαν πρώτες οι αδερφές Δεσποτοπούλου, δύο νεαρά κορίτσια από τον πρώτο οργανωμένο Σύνδεσμο «Αδελφή Στρατιώτου». Μόνο οι δυο τους αντάλλαξαν περισσότερες από 2.000 επιστολές με 200 στρατιώτες.

- Μελετάμε τα αποσπάσματα επιστολών στρατιωτών προς τις «Αδελφές του Στρατιώτου» από το βιβλίο του Φώντα Λάδη *Χαίρε μέσα από τη μάχη. Μακεδονία – Θράκη – Μικρασία 1918 – 1922* και απαντάμε στις ερωτήσεις.

Σε χαιρετώ ολόγλυκα από την ωραία μας και μυρίπνοον Σμύρνην, εις ην προ δύο ημερών κατεφθάσαμεν. Ω! αδυνατώ να σοι περιγράψω την έξαλλον χαράν των γνησίων και ευγενών ελλήνων κατοίκων της πολυποθήτου ελληνικωτάτης μας Σμύρνης!!![...]. Πάνταις και πάσαι έκλαιον και μας κατεφίλουσαν και μας ενηγκαλίζοντο και μας περιέπτυσον με τέτοιον ενθουσιασμόν που όλοι εκλαίγαμεν από τη τρελή χαρά μας [...]

Νικολόπουλος Γ. (8.5.1919)

<p>Σε τι κλίμα έγινε η αποβίβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη;</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>

Οι πολλαπλές όψεις μιας ιστορικής τραγωδίας: μικρασιατικός πόλεμος, ξεριζωμός, νέα πατρίδα

...Τι τα θέλεις, τι τα γυρεύεις. Κακό πράγμα η μοναξιά. Θα τελειώσω το γράμμα και θα πάρω τ' άλογό μου και θα κάνω μια περιοδία στα φυλάκια του λόχου μου. Θα βραδιάσει και θα γυρίσω, θα ανάψω μια φωτιάν, θα καθήσω μαζί με τους αξιωματικούς μου και σκαλίζοντας αυτή θα αρχίσουμε να λέμε ψεύτικες ιστορίες ή αληθινές με πολύ αλάτι και έτσι θα περάσει λίγο η ώρα μας. [...] Από κει και πέρα ύπνο. Κοιμάμαι όμως ύπνο ήσυχο γιατί οι Τσέτες από τον τρόπο που έχουν πάρει δεν ξαναφανήκανε πια.

Καρδασάκης Θεόδωρος (1.10.1920)

Μάχες τόσο περιπετειώδεις μα και τόσο ένδοξες [...] απελπισία κατόπιν με την αναγκασμένοι να μένουμε στο αντίσκηνο, πάνω στα ψηλότερα βουνά της Μ. Ασίας. Μέσα στην απελπιστική αυτή κατάσταση [...] άκουγε κανείς οι ατρόμητοι στρατιώτες των προηγούμενων ημερών, να φωνάζουν «Χίλιες φορές καλύτερα μάχη». Δεν αισθάνθηκα μεγαλύτερη στενοχώρια ποτέ στη ζωή μου για τα κακόμοιρα αυτά παιδιά που ζητούσαν το θάνατο στη μάχη κι όχι στο χιόνι.

Νικολόπουλος Νίκος (28.10.1920)

Ποιες πληροφορίες μάς δίνουν οι δύο επιστολές για τις συνθήκες της ελληνικής προέλασης στη Μικρά Ασία;

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Οι πολλαπλές όψεις μιας ιστορικής τραγωδίας: μικρασιατικός πόλεμος, ξεριζωμός, νέα πατρίδα

Αισθάνομαι τον εαυτό μου ευτυχή διότι αλληλογραφώ με μίαν αδελφήν εις ην ειν' εγκεχαραγμένον το αίσθημα της φιλοπατρίας και τρέφει αγάπην εις τους σκαπανείς του Μεγάλου, του Εθνικού μας έργου και δια τούτο είμαι βέβαιος ότι θα επετύχωμεν του σκοπού μας, θα εισέλθωμεν εξάπαντος εις την πόλιν των ονείρων μας ως Σπαρτιάται, γυναίκες και άνδρες συνεμοχθούμεν, συναγωνιζόμεθα, έχομεν κοινήν ενέργειαν [...]

Ουδέν νεώτερον εκ του μετώπου γνωρίζω.

Σας χαιρετώ με αδελφικήν αγάπην

Ο αδερφός Χ. Πάστρας

Μ. Ασία 16.5.1921

Γράψετέ μου ότι περίεργον εξ Αθηνών διότι η στρατιωτική μονότονος ζωή επιθυμεί να μάθει τα πάντα.

Σαρρής Γιώργος,

Μικρασιατικόν μέτωπον 24.6.1921

Αχ αδερφούλα μου πόσο ευτυχείς είσθε όπου ζείτε μέσα εις την ωραίαν Αθήνα, ενώ εμείς ευρισκόμεθα εις τα άγρια βουνά της Μικράς Ασίας. Αλλά υπομονή μόνον και μόνον για τον λαοφιλή βασιλιά και για την γλυκειά πατρίδα!

Σπυρογιαννάκης Ανδρέας (14.12.1921)

Με ποια προσδοκία και πίστη πολεμούν οι Έλληνες που πήραν μέρος στη

Οι πολλαπλές όψεις μιας ιστορικής τραγωδίας: μικρασιατικός πόλεμος, ξεριζωμός, νέα πατρίδα

Μικρασιατική Εκστρατεία;

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3^ο φύλλο εργασίας

«Πολεμικοί ζωγράφοι, οι πολεμικοί ρεπόρτερ των αρχών του 20ου αιώνα»

Όταν ο ελληνικός στρατός αποβιβάστηκε στην προκουμαία της Σμύρνης στις 2 Μαΐου 1919, ο πολεμικός ζωγράφος που συνόδευε τους στρατιώτες ήταν ο Γιώργος Προκοπίου, ο οποίος είχε οριστεί πολεμικός κινηματογραφιστής με εντολή του αρχιστράτηγου Δ. Ι. Παρασκευόπουλου.

Με τη φωτογραφική μηχανή του και την κασετίνα του με πινέλα και χρώματα, άρχισε να τριγυρίζει στα μικρασιατικά χαρακώματα για να αποτυπώσει συγκλονιστικές στιγμές από το πεδίο της μάχης.

Οι μαθητές/τριες διαβάζουν αποσπάσματα από το βιβλίο *Γιώργος Προκοπίου. Ζωγραφίζοντας τον πόλεμο και την ειρήνη*. Με έμπνευση τα κείμενα, δημιουργούν μία δραματοποιημένη αφήγηση η οποία θα εμπεριέχει στιγμιότυπα με πρωταγωνιστή τον ζωγράφο στην πρώτη γραμμή των μαχών.

Ανέκδοτα από την πρώτη γραμμή των μαχών, Μικρασιατική Εκστρατεία 1921 – 1922

- Ο Γ. Προκοπίου όταν μια εχθρική σφαίρα έριξε κάτω από την άμαξα όπου είχε στημένη τη φωτογραφική του μηχανή κι αποθανάτιζε κάποια σκηνή μάχης έπεσε κάτω μουγκρίζοντας «με φάγανε οι Τούρκοι... χτυπήθηκα παιδιά... βοήθεια...». Όσοι ήταν κοντά του έτρεξαν και μαζί τους κι ο Άγγλος ταξίαρχος και παλιός γνώριμος του ζωγράφου, ΤΖ. Τ. Μ. Μπρίτζες, ο οποίος ήξερε από τραύματα και αμέσως του είπε «Μα αυτό δεν είναι αίμα, Γιώργη ... είναι κρασί!!!». Η σφαίρα είχε χτυπήσει το παπούρι του που ήταν εφοδιασμένο με κόκκινο κρασί... Εκτός από το άγριο τράνταγμα που τον είχε ρίξει κάτω και από τον πόνο της κρούσης, άλλη ζημιά δεν υπήρχε, ο ζωγράφος είχε «γλιτώσει παρά τρίχα».
- Σε μια επέλαση του τουρκικού ιππικού, όταν πια το μέτωπο κοντά στην Αγκυρα κατέρρεε, οι φαντάροι μας υποχώρησαν και το αμάξι του Γ. Προκοπίου με την κινηματογραφική του μηχανή και τον ίδιο να «γυρίζει ταινία» απτόητος, βρέθηκε εκτεθειμένο μόνο του στον άδειο από Έλληνες στρατιώτες κάμπο. Ένας έφιππος και σπαθοφόρος Τούρκος έφτασε δίπλα του και τον χτύπησε. Η σπαθιά έσπασε τη μηχανή και ο ζωγράφος έπεσε μέσα στην άμαξα κάνοντας τον σκοτωμένο. Κάποια στιγμή οι γραμμές ανασυντάχθηκαν κι ο Προκοπίου κατόρθωσε να επιστρέψει στην ελληνική πλευρά, ούτε κι εκείνος θυμόταν πώς ακριβώς τα κατάφερε.

Άγγελος Προκοπίου , *Γιώργος Προκοπίου. Ζωγραφίζοντας τον πόλεμο και την ειρήνη*, Νηρέας, Αθήνα 2010, σ. 90.

4^ο φύλλο εργασίας**«Πρόσφυγες. Δημιουργώντας τη νέα Πατρίδα»**

Βλέπουμε το φιλμ του George Magarian «Πρόσφυγες του 1922. Σμύρνη, Αθήνα, Πειραιάς» (διάρκεια 10΄) και διαβάζουμε αποσπάσματα από προφορικές μαρτυρίες προσφύγων. Συμπληρώνουμε τον πίνακα που ακολουθεί, αξιοποιώντας τις πληροφορίες που πήραμε.

Πώς μεταφέρθηκαν οι πρόσφυγες στη «μητέρα πατρίδα»;	
Πού έμεναν;	
Πώς τρεφόντουσαν;	
Ποιες ήταν οι συνθήκες ζωής στους καταυλισμούς;	
Πού δούλευαν;	
Πώς διασκέδαζαν οι οικογένειες, τα ορφανά παιδιά;	

- Φιλμ του George Magarian, «Πρόσφυγες του 1922. Σμύρνη, Αθήνα, Πειραιάς», <https://www.youtube.com/watch?v=wJPNstY079g>

Ο George Magarian, δημιουργός του «ντοκιμαντέρ» εποχής, γεννήθηκε το 1895 και φοίτησε στο «Αμερικανικό Κολλέγιο» στο Ικόνιο της Τουρκίας. Αργότερα, διατέλεσε διευθυντής στο παράρτημα της ΧΑΝ (Χριστιανική Αδελφότης Νέων) Ικονίου. Την περίοδο των γεγονότων στη Μικρά Ασία το 1922, κινηματογράφησε πολλές σκηνές της καταστροφής στη Σμύρνη και στη συνέχεια την εγκατάσταση των προσφύγων στον Πειραιά και στην Αθήνα.

- Μαρτυρίες προσφύγων (τα αποσπάσματα των προφορικών μαρτυριών είναι από το φωτογραφικό – ιστορικό λεύκωμα *Η Καλαμαριά στο Μεσοπόλεμο (1920 – 1940). Πρόσφυγες. Δημιουργώντας τη νέα Πατρίδα*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1998).

«...ήρθαμε, καθίσαμε στη Σαλαμίνα, μες στα αντίσκηνα, το 24. Δυο χρόνια καθίσαμε στα αντίσκηνα, τότε ήταν το ψωμί τρία φράγκα και το λάδι δεκάξι. “Δεκάξι, δεκάξι, το ψωμί μου δεκάξι και το λάδι θα πετάξει”, λέγανε...».

Μαριάνθη Μητσάκη – Τσίρου

«...τα συσσίτια, θυμάμαι, πήγαιναν οι μανάδες μας και τα παίρνανε σε τενεκεδάκια και τους δίνανε κάτι φασόλια βραστά, μακαρονάδες, κάνα γάλα σκόνη μας δίνανε...».

Ιωάννης Ζέρβας

«...Δρόμοι; Δεν υπήρχε δρόμος! Όλα ήταν λάσπη, χωράφια ήταν αυτά. Θυμάμαι, μικρή ήμουνα και κολλούσε το παπουτσάκι μου στη λάσπη κι η μητέρα μου μ’ έπαιρνε στην αγκαλιά και με πήγαινε σχολείο...».

Ιουλία Καζαντζίδου

«...Νερό δεν υπήρχε, δεν υπήρχανε νερά στα σπίτια, υπήρχανε κοινόχρηστες βρύσες, κάθε διακόσια – τριακόσια μέτρα μία! Όταν έβρεχε δεν μπορούσες να τις πλησιάσεις από τη λάσπη, δρόμοι φυσικά δεν υπήρχανε, ηλεκτροφωτισμός δεν υπήρχε στα σπίτια...».

Χρήστος Σίμος

Πέθανε ο πατέρας μου το 1926, μείναμε εγώ τα αδέρφια μου και η μάνα μου, χήρα. Τι να κάνουμε, πού να δουλέψουμε; Έφυγε η αδερφή μου, πήγε σ’ ένα σπίτι, κάτω στη Θεσσαλονίκη, δούλα. Τότες, δούλες τις λέγανε. Η μάνα μου ξενοδούλευε, έπλενε ρούχα [...] έφυγα από μικρός και πήγα στα ψάρια, σε καΐκι. Από εκεί και πέρα άρχισαν τα πράγματα λίγο να φτιάχνουν. Λίγο...».

Εμμανουήλ Ασίκης

«...Πάσχα ξέρεις τι γινόταν εδώ στην Καλαμαριά; Πέντε, έξι φίλοι μαζί με μια λύρα, γυρνούσαν όλα τα σπίτια και κείνοι βγαίνουν με ούζο, με ό,τι είχαν να προσφέρουν. Έτσι ήμασταν εκείνα τα χρόνια, αγαπημένοι. Όλοι ήμασταν μια οικογένεια, τραγουδούσαμε με τη λύρα, μέρα – νύχτα. Ξέρεις τι γλέντια γίνονταν; Ας μην είχε ο κόσμος...».

Παναγιώτης Ευθυμιάδης

Πηγές

Η Καλαμαριά στο Μεσοπόλεμο (1920 – 1940). Πρόσφυγες. Δημιουργώντας τη νέα Πατρίδα, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1998.

Φώντας Λάδης (εισαγωγή, έρευνα, παρουσίαση), *Χαίρε μέσα από τη μάχη. Μακεδονία – Θράκη – Μικρασία 1918 – 1922*, Τροχαλία, Αθήνα 1993.

Γιώργος Προκοπίου, *Ζωγραφίζοντας τον πόλεμο και την ειρήνη*, Αθήνα 2010.

Βασιλική Σακκά, Ιστορία, «Το προσφυγικό ζήτημα της Ελλάδας κατά τον Μεσοπόλεμο», Διδακτικές προτάσεις, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου.

Μικρασιάτες Κωνσταντινουπολίτες. Καλλιτέχνες της Δημοτικής Πινακοθήκης. Μνήμες 1922 – 1992, Δημοτική Πινακοθήκη, Αθήνα.